אמר ליה לשמעיה גוד, ליה דין צבי למילף. וטעמא מאי? אמר אביי אמר קרא בכל אשר ימצא לו, לו ולא לה. ואימא הני מילי בחור שנשא אלמנה אבל בחור שנשא בתולה ה"נ דשקיל? א"ר נחמן בר יצחק אמר קרא ראשית אונו, אונו ולא אונה. ההוא מבעיא ליה לבא אחר נפלים דלהוי בכור לנחלה א) מי שלבו דווה עליו יצא זה שאין לבו דווה עליו! אם כן לימא קרא כי הוא ראשית און, מאי אונו שמע מינה תרתי. ואכתי אימא הני מילי אלמון שנשא בתולה אבל בחור שנשא בתולה הכי נמי דשקיל? אלא אמר רבא ב) אמר קרא לו משפט הבכורה, משפט הבכורה לאיש ולא משפט הבכורה לאשה: והאיש את אשתו וכו': מנהני מילי? ג) דתנו רבנן שארו זו אשתו, מלמד שהבעל יורש את אשתו, יכול אף היא תירשנו? תלמוד לומר וירש אותה, הוא יורש אותה ואין היא יורשת אותו. והא קראי לאו הכי כתיבי! אמר אביי תריץ הכי ונתתם את נחלתו לקרוב אליו, שארו וירש אותה. אמר רבא ד) סכינא חריפא מפסקא קראי! אלא אמר רבא הכי קאמר ונתתם את נחלת שארו לו, קא סבר ה) גורעין ומוסיפין ודורשין. והאי תנא מייתי לה מהכא, דתניא ו) וירש אותה מלמד שהבעל יורש את אשתו דברי ר"ע. רבי ישמעאל אומר אינו צריך הרי הוא אומר וכל בת יורשת נחלה ממטות בני ישראל לאחד ממשפחת וגו' בהסבת הבעל הכתוב מדבר. ואומר ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה. ואומר ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר. ואומר ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בגבעת פנחס בנו, וכי מנין לפנחס שלא היה לו לאלעזר? אלא מלמד שנשא פנחס אשה ומתה וירשה. ואומר ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו עשרים ושלש ערים בארץ הגלעד וכי

תורה אור

דברים כא · שם · שם · במדבר כז · שם לו · שם · שם · יהושע כד · דה"א ב

אמר ליה רבי ינאי לשמעיה גוד. משוך אותי והלך: ליה דין רוצה למילף. אלא להקשות דברים שאין צריכין כלומר דדבר קל הוא לתרץ כדלקמן: ואימא הני מילי. דאין נוטל: בבחור שנשא אלמנה. שהיו לה בנים מאיש אחר הילכך לו ולא לה דהוי ראשית אונו ולא ראשית אונה אבל בחור שנשא בתולה דהוי אונו ואונה הכי נמי דשקיל בנכסי האם פי שנים: אונו ולא אונה. דמאי למיכתב ראשית און כדלקמן והלכך אפילו בבתולה דהוי ראשית אונה לא שקיל חלק בכורה: ומקשינן האי ראשית אונו איצטריך לדרשה אחרינא לאשמועינן דהבא אחר נפלים שילדה אמו לפניו הרבה נפלים כגון נולדו מתים או בן ח' חיים וזה נולד אחריהם הוי בכור לנחלה דאע"ג דלא הוי בכור לכהן דפטר רחם תלא רחמנא וזה לא פטר את הרחם אפילו הכי הוי בכור לנחלה דבולד ראשון שלבו דווה עליו אם ימות תלא רחמנא וזה שנולד אחר הנפלים הוא ראשון שלבו דווה עליו אם ימות דבן קיימא הוא אבל נפלים קמאי אין לבו דווה עליהן: יצא נפל שאין לבו דווה עליו. ולא יהא קרוי בכור לנחלה לעשות פשוט אותו הבא אחריו: ואימא הני מילי. דממעט קרא דקאמר אונו ולא אונה ה"ק אם הוא בחור שנשא אלמנה דראשית אונו נוטל פי שנים בכל אשר ימצא לו אבל לא אונה שאם הוא אלמון שנשא בתולה דאיכא אונה לחוד אינו נוטל בה פי שנים אבל היכא דהוי גם אונו כגון בחור שנשא בתולה אימא מגו דשקיל פי שנים בשלו שקיל נמי פי שנים בשלה דהוי בכור לנחלה בין לאב בין לאם דליכא לאוקמי מיעוטא דאונו ולא אונה אלא במאי דדמי למעוטי טפי כגון היכא דליכא ראשית און מצי לדין: לו משפט הבכורה. האי לו דריש ליה לגבי אב לומר שמשפט הבכורה בנכסי האיש ולא בנכסי האשה והכא ליכא למימר הני מילי בבחור שנשא אלמנה כדלעיל דמדקאמר משפט הבכורה כלל הוא שכלל דיני בכורה בנכסי איש ולא בנכסי אשה: והאיש יורש את אשתו. אפילו היכא דאיכא בן שהרי הבעל אינו קרוב לה כשאר קרובים שלה שקרובים לה ממשפחתה ואפילו הכי אמרינן שהוא יורש את אשתו הלכך ודאי לקדם כל קרובים שלה הוא דאמרינן דבעל יורש ולא הם: מנהני מילי. דהאיש נוחל את אשתו ולא מנחיל: שארו. ונתתם את נחלתו לשארו זו אשתו כדכתיב (בראשית ב) והיו לבשר אחד, ולאו אדכתיב לעיל מיניה ואם אין אחים לאביו קאי אלא מילתא באנפי נפשה היא והאי דכתיב הקרוב אליו מסקנא דמילתא דההוא קרא הוא דכתיב ואם אין אחים לאביו: יכול אף היא תירשנו. דעיקר פשטיה הכי משמע ונתתם את נחלתו לשארו=לאשתו ונדרשיה לקרא הכי ונתתם את נחלתו אם ימות לשארו, וירש כלומר וגם הוא יירש שארו אם תמות היא: ת"ל וירש אותה. דמאי למיכתב וירש בלא אותה דהוה שמעינן מקרא דהוא יורשה והיא יורשתו כדפרישית ונתתם את נחלתו לשארו וירש קרי ביה ונתתם נחלתו לשארו וקרי ביה נמי שארו יורש שהוא יורש את אשתו הלכך כתב רחמנא אותה למעוטי שהיא לא תירשנו ואתא לגלויי אדרישא דקרא דכתיב ונתתם את נחלתו לשארו דמיבעי לן לפרושי דבעל יורשה כדלקמן: והא קראי לאו הכי כתיבי. דכתיב ונתתם את נחלתו לשארו דמשמע שהאשה יורשת את בעלה: ונתתם את נחלתו לקרוב אליו. דהקרוב קרוב קודם: שארו וירש אותה. מילתא אחריתי היא דאשתו יירשנה בעלה: מפסקא קראי. שאתה מסרס התיבות לעשות שארו המוקדם מאוחר והקרוב אליו שהוא מאוחר אתה עושה מוקדם ז): אלא אמר רבא ה"ק ונתתם את נחלת שארו לו קסבר גורעין ומוסיפין ודורשין. גרע ו"ו מנחלתו ולמ"ד מלשארו ומוסיפין שתי אותיות הללו זו על גב זו לעשותו תיבה אחת והיא לו ודרוש הכי ונתתם את נחלת שארו לו ולאו דוקא מגרע ומוסיף דאם כן רבא נמי סכינא חריפא הוא אלא פשטיה דקרא איכא לפרושי כאילו גורעין ומוסיפין ודורשין דהכי משמע ונתתם את נחלתו כלומר תתנוה לזה האיש שתהיה נחלתו: לשארו. כלומר על מי מטה אני ונתתם את הירושה להיות נחלתו לשארו לאותו האיש שהאשה זאת שארו כלומר נחלת האשה תתנו לבעל אי נמי איכא למימר דלא חשיב פיסוק קראי אלא בהקדמת תיבות שלימות להקדים הקרוב לשארו אבל בשינוי אותיות ליכא פיסוקי קראי והרי הוא כמו שכתוב ונתתם את נחלת שארו לו וירש אותה אהני לו לאשמועינן דיורש את אשתו ואהני אותה למעוטי אשה שאינה יורשת לבעלה וממילא שמעינן דצריך לגרוע ולהוסיף ולדרוש ראשו של פסוק כמו שאמרנו דלא תקשי ראשו לסופו: והאי תנא. (א)(דבי) ר' ישמעאל: מייתי לה. לבעל שיורש את אשתו: וירש אותה. משום דעיקר דרשא נפקא לן לעיל מוירש אותה הלכך נקט ליה, דאיהו מגלי עליה דרישיה דקרא לפרושי שהבעל יורש את אשתו: אינו צריך. דלית ליה גורעין ומוסיפין ודורשין ומוקי לה בשארו זה אב כדאמר בריש פירקא: בהסיבת הבעל הכתוב מדבר. כלומר בשביל הסבת נחלה ממטה למטה על ידי הבעל שיורש את אשתו והוא משבט אחר ונמצא שהוסבה משבט לשבט בכך דבר הכתוב והקפיד שלא תנשא למטה אחר אלא לאחד ממשפחת מטה אביה, כיצד אם תנשא אשה מבנות שבט ראובן לאחד משבט שמעון והיא יורשת שלא הניח אביה בן אלא אותה הבת, לכשתמות, יירשנה בעלה ונמצאת נחלת שבט ראובן הוסבה לשבט שמעון לפיכך הזהירה תורה שלא תנשא בת יורשת אלא לאחד ממשפחת מטה אביה מכאן שהבעל יורש את אשתו ולקמיה פריך ודלמא בסיבת הבן הכתוב מדבר שהבן יירש את אמו והוא מתייחס אחר מטה אביו ונמצא שעל ידו הוסבה נחלה אם תנשא לשבט אחר אבל הבעל איכא למימר דלא ירית ולאו מיסב הנחלה לשבט שלו ובשביל סיבת הבעל לא הזהיר רחמנא להנשא לשבט שלה אלא בשביל סיבת בנה: [ואומר]. לקמיה מפרש מאי ואומר: בגבעת פנחס בנו. מכלל דלא היתה של אלעזר: מנין היה לו לפנחס. שום קרקע אלא אם כן ירשה מאביו: וירשה. ולקמיה פריך דלמא זבן מיזבן: ויהי לו. ליאיר ולא לשגוב דכתיב לעיל מיניה ותלד לו את שגוב והשתא הוה ליה למכתב ויהי לו וגו' אלא איאיר קאי ועוד דכתיב בתריה ויקח גשור וארם את חות יאיר מאתם וגו':

וכי

ולמאן דדריש בעל משארו איצטריך לעבור עליו בשני לאוין ומיהו קשה לרשב"א דלמאי איצטריך הכא היקשא דמטות כיון דשמעינן מואם אין לו בת ומלא תסוב דבן יורש את אמו תיפוק ליה מקל וחומר דבן קודם לבת והשתא לא אמר דיו כיון דנפריך ק"ו ומיהו פלוגתא היא בכילד הרגל (ב"ק דף כה.) דאיכא מ"ד אפילו היכא דמיפרך ק"ו אמר דיו ומיהו אפילו למ"ד לא אמר דיו איכא למימר דמילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא: **לו** משפט הבכורה. השתא לא שייך למיפרך אפילו בלא הנך קראי דלעיל ואימא ה"מ בבחור שנשא אלמנה מדכתיב משפט הבכורה משמע דלא שייך משפט הבכורה אלא באיש וקרא דלעיל אתי לדרשה אחריתי ח): **הוא** יורש אותה. משמע ליה מיעוטא מדלא כתיב וירשה ומדכתיב אותה משמע מיעוט דאין היא יורשת אותו ועוד דלגמרי וירש אותה מיותר דמשארו שמעי' תרתי דכיון שהיא יורשת אותו מטעם שהיא שארו גם הוא יירשנה מטעם שארו ומיהו קשה דלמאי איצטריך כלל מיעוט דמדקפיד בסיבת הבעל ולא קפיד בסיבת האשה משמע דאינה יורשת אותו: מנין

עין משפט נר מצוה

יב א מיי' פ"ב מהלכות נחלות הלכה ח סמג עשין צו טוש"ע ח"מ סי' רעח סעיף א:

יג ב מיי' פ"א שם הלכה ח ופכ"ב מהל' אישות הלכה א סמג שם וסי' מח טור ושו"ע אה"ע סי' צ סעיף א וסי' כו:

יד ג מיי' פ"א מהלכות נחלות הלכה ח סמג שם:

נושא (נמשך)
אין הבכור נוטל פי שנים בנכסי האם
ו) בין אם נולד בבחור שנשא:
א - אלמנה
ב - בתולה
ג) באלמון שנשא בתולה

מקנה
"קרא" - פסוקים בענין פי שנים בנכסי האם

רבינו גרשום

על ד' מה שאין כן בשאר בגדים: אמר ליה ר' יהודה לר' ינאי מנין שבן קודם לבת ח) כלומר אף מטה האם בכור נוטל פי שנים בנכסי האם: אמר ליה לשמעיה גוד. כלומר ב) עבור זה רוצה ללמוד שאני אומר לו דבר של טעם והוא מקנתר כנגדי (אמר ליה) אעפ"כ מטעמא מאי אינו נוטל פי שנים בנכסי האם וכו': הכי נמי דשקיל. הואיל דבכור מן האב הוא: ואימא (הוא) הני מילי באלמון שנשא בתולה דקרינן ביה דבכור שלו שהיה לו קודם לכן נוטל פי שנים דאונו בעינן ולא אונה אבל בחור שנשא בתולה דאונו ואונה הוא הכי נמי דשקיל פי שנים בנכסיה: לאיש ולא לאשה. משום הכי אין נוטל בנכסי האם פי שנים: פיסקא האיש את אשתו יורש אבל היא אינה יורשת אותו. והא קראי לאו הכי כתיבי כי אם ונתתם את נחלתו לשארו דמשמע דאשתו יורשתו ואין הוא יורש אותה: אמר אביי תריץ. לקראי הכי ונתתם את נחלתו לקרוב אליו ואת שארו הוא יורש אותה דמשמע הוא יורשה: אמר רבא כמה סכינא חריפא מפסקי קראי. כלומר היכי מצינן לפסוקי קראי דכתיבי אלא גורעין ו' דנחלתו ול' דלשארו ומוסיפין אהדדי ודורשין לו דמשמע הוא יורשה: והאי תנא מייתי ליה מהכא. מסיפיה דקרא דבעל יורש את אשתו: וירש אותה כו' ר' ישמעאל אומר אינו צריך. לאפוקי מהכא דהבעל יורש את אשתו משום דמדוכתא אחריתי מצינן למידרש. הרי הוא אומר וכל בת יורשת נחלה ממטות בני ישראל לא' ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה. היאך בת אחת יורשת שני מטות אלא שהיתה משבט ראובן ובשעת נישואיה שנישאת לשבט שמעון היו לה אחין הראוין לירש את אביה דאי לא הוו לה אחי לא מציא לאינסובי לשבט אחר משום דכתי' לא תסוב נחלה ממטה למטה אחר. והשתא לאחר נישואיה איתרמי דמת אחיה בלא בנים ונפלה לה נחלת אביה בירושה והוה לה בת אח' משבט ראובן ומשבט שמעון ולא בן ומת אבי' וירשתו הבת ועכשיו הנכסים עדיין בחזקת שבט שמעון כל זמן שלא נישאת ולפיכך הזהירה תורה שלא להנשא לשבט אחר כי אם למשפחת מטה אביה לפי שאם תנשא לאחר משבט אחר היתה ניסבת נחלה ממטה למטה לפי שאם תמות יורשה בעלה משום הכי תנשא לאחר משבט אביה כי היכי דיירש לאשתו וקיימי נכסים בחזקת שבט אביה. ואיכא למישמע מהכא דמשום הכי הזהיר שלא להינשא לשבט אחר דבהסיבת הבעל הכתוב מדבר דכיון דבעל יורש את אשתו היה ניסבת נחלה ותיפשוט לך מהא דבעל יורש את אשתו: או אינו אלא בהסיבת הבן. כלומר או אומר אני שאמר הכתוב לאחד ממטה אביה לאו משום דבעל יורשה אלא משום דבנה יורשה ובנה משבט אחר הוא והיתה ניסבת נחלה: לא ס"ד דבהסיבת הבן לחוד מיירי ובעל לא ירית. דכשהוא אומר לא תסוב נחלה לבני ישראל ואומר לא תסוב נחלה ממטה. תלתא קראי דכתיבי בהסיבה למה לי אלא לאו לאשמועינן דבעל יורש את אשתו: ואומר ואלעזר בן אהרן מת כו' וירשה פנחס. משום דהבעל יורש את אשתו:

מאי

ח) צ"ל מנין שבן קודם לבת כלומר אף במטה האם א"ל אי מה מטה האב וכו' אף מטה האם בכור נוטל וכו'. ב) נראה דצ"ל עבור מזה שאינו רוצה ללמוד וכו'.

נושא/מקנה ①② מקורות שבעל יורש את אשתו

מקנה
סכנה על פסוקים המוזכרים ללמד שבעל יורש את אשתו

מסורת הש"ס

א) [נדה כג:] ב) [בכורות נג.] ג) [לעיל קט:] ד) [מנחות עד. ערכין כו.] ה) [יומא מח. זבחים כה. בכורות מד: עי' בערוך ערך גרע א' שכתב ביאור יפה בשם רבינו חננאל] ו) ב"ק מב:: ז) גליון אע"ג דלרבא נמי הקרוב אליו קאי אדלעיל ל"ק ליה אלא לאביי דצריך לאוקמה אדלבתריה והקרוב אליו אדלעיל ומפסיק באמצע בציווי ובדי נמי למ"ד דלשארו על הקרוב ע"כ: ח) גליון הקשה ר"א כיון דמאונו ולא אונה ממעטינן אלמון שנשא בתולה ומהשתא מאשר ימצא לו נמעט אפי' בחור שנשא בתולה ונראה דלעולם הוה מוקמינן ליה בבחור שנשא אלמנה דלא שמעינן ליה מאלמון שנשא בתולה דה"א דהיכא דהוי אונו אע"ג דלא הוי אונה נוטל פי שנים דמיגו דשקיל דידיה שקיל דידה ע"כ:

דברים כא: יז
כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה

במדבר כז: יא
ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה והיתה לבני ישראל לחקת משפט כאשר צוה ה' את משה

הגהות הב"ח

(א) רשב"ם ד"ה והאי תנא ר' ישמעאל כצ"ל ותיבת דבי נמחק:

במדבר לו: ו
זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד לאמר לטוב בעיניהם תהיינה לנשים אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים
ז ולא תסב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה כי איש בנחלת מטה אבותיו ידבקו בני ישראל
ח וכל בת ירשת נחלה ממטות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבותיו
ט ולא תסב נחלה ממטה למטה אחר כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל

במדבר כז: יא
ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה...